

Palydint Aušrą

Aušra Kaikarytė (1976 08 05 – 2016 08 04)



„Tai nepaprasta mergaitė“, – kalbėjo Aldonas Pupkis vėlyvą 1997 m. rudenį, norėdamas supažindinti su Vilniaus universiteto studente Aušra Kaikaryte. Nors ir buvome baigusios tą pačią mokyklą, ir tėvai gyveno beveik gretimose gatvėse, iki tol niekada nebuvome susitikusios. Pažintis nudžiugino, bendri darbai ir planai suartino. Bet – anuomet jokiam sapne negalėjo prisisapnuoti, kad kada nors teks rašyti Aušrai atsisveikinimo žodį.

Tais 1997-aisiais VU Filologijos fakultete ji iš tiesų buvo nepaprasta studentė. 1994 m. Aušra Kaikarytė, puikios lituanistės Birutės Krajinienės mokinė, baigė Jōniškio 1-ąją vidurinę mokyklą (dabar „Aušros“ gimnazija) ir įstojo į Šiaulių universiteto Humanitarinį fakultetą studijuoti lietuvių filologijos. Antrame kurse bendramokslė Teresė Paulauskytė (dabar Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro redaktorė) įkalbėjo kurso draugę pereiti į Vilniaus universitetą. Jaunosioms lituanistėms norėjosi išsamiau studijuoti ne pedagogiką ar metodiką, kurioms ŠU programose buvo skirta daug vietos, bet filologiją. Atvykėlės buvo priimtos į VU Filologijos fakulteto lietuvių kalbos ir literatūros specialybę, tačiau ne į trečią kursą, bet į antrą, nes skyrėsi universitetų studijų programos. Aušros iniciatyva merginos per vienus mokslo metus įveikė ir antro, ir trečio kurso programą, o keleto dalykų mokėsi net su pirmakursiais. Jos išlaidė visus trūkstantus egzaminus, parašė ir apgynė po du kursinius darbus ir baigė trečią kursą prisivijusios naujuosius studijų draugus.

Bakalauro darbo tema pasirinkusi Jōniškio krašto žmonių kalbą, Aušra šiai mokslinių tyrimų sričiai liko ištikima iki gyvenimo pabaigos. 1998 m. ji sėkmingai apgynė bakalauro darbą „Joniškio miesto šnekamoji kalba (sociolingvistinis ir aksiologinis aspektas)“ (vad. Rita Urnėžiūtė), 2000 m. – magistro darbą „Kirčio atitraukimo svyravimai Joniškio miesto gyventojų kalboje“ (vad. Aldonas Pupkis). Bakalauro ir magistro darbuose ieškojusi naujų metodų, padedančių fiksuoti ir tirti šnekotos kitimą, galiausiai Aušra Kaikarytė įsiliejo į būrelį Alberto Rosino ugdytų tyrėjų, besiremiančių natūraliosios morfologijos teorija. 2002–2007 m. ji studijavo ŠU doktorantūroje, o 2010 m. eksterneu apgynė daktaro disertaciją „Joniškio šnekotos daiktavardžio linksniavimo sistema“. Disertacijoje pirmą kartą lietuvių kalbotyroje išnagrinėta Jōniškio šnekotos daiktavardžio linksniavimo sistema ir jos struktūriniai požymiai, patikslintos ir šio

krašto šnektų ribos. Disertacijos tema paskelbė straipsnių (Joniškio šnektos priebalsinio kamieno daiktavardžių linksniavimas, *Baltistica* 40(1), p. 78–93, ir kt.). Taip rimtai pasirenkusio dialektologo Joniškio kraštas dar nebuvo turėjęs.

Aušros gyvenimo ir mokslinės veiklos kelyje buvo trys svarbiausios stotys – Joniškis, Šiauliai, Vilnius. Baigusi studijas VU, 2000 m. rudenį ji vėl atsidūrė Šiauliuose. Dirbo ŠU laikraščio korespondente, o 2001 m. pradžioje buvo priimta į ŠU Dialektologijos centrą jaunesniąja mokslo darbuotoja. 1996 m. įkurtas Dialektologijos centras (toliau DC) teikė didžiulių vilčių Joniškio krašto šnektų tyrėjams. DC vadovavo sumani mokslinės veiklos organizatorė Janina Švambarytė-Valužienė, nuoširdžiai dirbo keturios jaunos kalbininkės: Rasa Dumčiūtė, Aušra Kaikarytė, Lina Kazlauskaitė ir nuo pat bakalauro studijų Joniškio krašto vardyną tirianti Nerija Bartkutė (vėliau Jodelienė). Su naujojo centro darbuotojomis gražiai bendradarbiavo patyrę ŠU dialektologai: Genovaitė Kačiuškienė, Rūta Kazlauskaitė, Juozas Pabrėža, Stasys Tumėnas. Imta kaupti mėdžiaga didžiausiam DC užsibrėžtam darbui – Joniškio šnektų žodynui, prasidėjo grupinės ir individualios ekspedicijos. Nuo 1998 m. iki 2004 m. žodynui užrašyta daugiau kaip 350 tūkst. leksikos vienetų. Aušra Kaikarytė buvo viena iš svarbiausių Joniškio šnektų žodyno rengėjų. Važiavo į ekspedicijas kaip žodžių rinkėja ir studentų grupių vadovė, įrašinėjo ir šifravo tekstus, pildė kartotekos lapelius ir grupavo užrašytus žodžius, kompiuteriu rinko žodyno tekstą ir kantriai jį tobulino pagal recenzentų pastabas, redagavo kolegijų parašytus žodyno straipsnius. Net savo vestuvių išvakarėse taisė žodyno tekstą būsimam svarstytojų posėdžiui... Norėdama patikslinti šnektų ribas, papildyti žodyno kartoteką ir pasirinkti mėdžiagos savo disertacijai, Aušra kelias vasaras pati viena dviračiu keliavo po Joniškio, Rudiškių, Skáistgirio, Žagārės, Kriukų apylinkių kaimus. Mokėjo kalbinti senuosius, mokėjo klausytis jų gyvenimo istorijų, išgirsti savitą žodį, taiklų posakį: *Mum skerslatviais gi vadin, bet mes jau pykstam; Vaikesas seniau vadydavos tas berniuks, kur tarnaudava; Vandžkariai – kiaušiniai, sugedę arba neužperėti; Apie mėnesį [mėnulį] dignis vadydavai, spindulys toks – tai prieš dargną, prieš blogą orą; Švarią drobuliukę, duonas su cukru sutrin i duod tam [kūdikiui, jis] čiul'p ir užmieg; Tada nebuva mados to gėrima, sprogtienų, kai daba; Kuo piktesnes bitys, tuo daugiau medaus atneš...* Kartu su kitomis DC darbuotojomis parengė pirmąjį Lietuvoje tarmės mokomąjį leidinį „Joniškio šnektų pratimai ir tekstai“ (2001, kompaktinė plokštelė 2005).

Dirbdama DC, Aušra gerokai ragavo pedagoginio darbo: 2001–2009 m. dėstė kalbos kultūrą ir sociolingvistiką ŠU studentams. Nuo jo nebėgo ir Vilniuje – pastaraisiais metais dėstė VU Komunikacijos fakulteto studentams redakcinį darbą. Spėjo ir pati suredaguoti keletą vaikų literatūros knygų.

Įstojus į doktorantūrą gyventi Šiauliuose buvo vis nepatogiau, nes lankyti paskaitas ir laikyti egzaminus reikėjo Vilniuje. Tad 2004 m. Aušra dar sykį iškeliavo į Vilnių.

Šis sugrįžimas jai padovanojo brangiausias dovanas gyvenime – susitikimą su būsimu vyru fiziku Dariumi Mikšiu ir dukrelės Jorūnės gimimą.

Energingai pradėjęs veiklą, DC 2009 m. buvo uždarytas. Darbuotojoms teko ieškotis vietos kitur, Jōniškio šnektų žodyno rengimas sustojo. Aušra Kaikarytė 2009 m. buvo priimta į Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyrių (dab. Geolingvistikos centras), vadovaujamą Danguolės Mikulėnienės, ir ėmė dirbti šio skyriaus Tarmių archyvė jaunesniąja mokslo darbuotoja. Lietuvių kalbos institutas buvo paskutinė Aušros darbovietė.

Gabi ir smalsi dialektologė neapsiribojo Jōniškio krašto šnektomis. Jos dalyvauta ir ekspedicijose Radviliškio, Kėdāinių, Lazdijų, Alytaūs, Šakių rajonuose. „Versmės“ leidyklos rengiamose „Lietuvos valsčių“ serijos knygoje Aušra rašė apie Baisogalos, Kriukų šnektas. Knygoje „Česlovo Milošo žemė“ (2008) su Janina Švambaryte-Valužiene paskelbė straipsnį apie Šetėnių (Šateinių) šnektą. Vienas iš paskutinių didesnių Aušros darbų buvo knygos „Dusetų apylinkių tekstai“ (2013, sud. Regina Rinkauskienė) priedas – sudaryta Dusetų apylinkėse įrašytų tekstų kompaktinė plokštelė. Nuo gimtojo krašto šnektų nenutolo: rinkinyje „Kalbos istorijos ir dialektologijos problemos“ (t. 3, 2015) paskelbė straipsnį apie Skāistgirio šnektos ypatybes.

Visur spėjanti ir viskuo besidalijanti Aušra savo sukauptais gimtinės šnektų turtais geraširdiškai dalijosi ir su kraštiečiais. Rašė straipsnius Jōniškio istorijos ir kultūros muziejaus žurnalui „Žemygala“. Naujas ir smagus nuotykis jai buvo pažintis su Jōniškio krašto etninės kultūros kalendoriaus „Nauji gaspadoriai – švieži kalendoriai“ rengėjais. Iš savo, rodos, neišsenkamų užrašų ir įrašų kasmet rinko ir siuntė kalendoriui sakinius ir pasakojimus, atspindinčius Jōniškio krašto žmonių kalbą ir papročius. Noriai važiuodavo į susitikimus su „Aušros“ gimnazijos mokiniais.

Suvokiant, kiek laiko ir jėgų reikalauja dialektologo darbas, galima tik dėkoti Aušrai, kad ji niekada neatsisakydavo parašyti „Gimtajai kalbai“. Pirmąjį straipsnį paskelbė dar tuo metu, kai mokėsi VU ir dirbo vyr. laborante LKI Kalbos kultūros skyriuje (1997–2000). Antraštei pasirinkta citata iš 1940 m. „Gimtosios kalbos“ labai atitiko Aušros būdą – „Lašas po lašo kartais ir akmenį prakala“ (1999 11 5–8). Šiame straipsnyje ji rašė apie „Kalbos praktikos patarimų“ pirmtako „Kalbos patarėjo“ (1939) rengimo aplinkybes, sandarą ir kalbos reiškinių vertinimo laipsnius. Pirmoji recenzija „Gimtojoje kalboje“ – apie žurnalo „Šiauliečių gyvenimo būdas“ kalbą (2000 10 14–15). Nuo to laiko jos vienōs ar su bendraautoriais paskelbta apie porą dešimčių rašinių: straipsnių, recenzijų, apžvalgų. Aušros tekstų reikėdavo laukti ir išlaukti, bet sulaukus būdavo ramu: teiginiai pagrįsti, pavyzdžiai patikimi, jokio skubotumo ir paviršutiniškumo.

Ji daug ką spėjo aprėpti, daug kur sugebėjo būti. Studijų metais papildomai mokėsi suomių kalbos, vėliau savarankiškai – prancūzų kalbos. Lankė fotografijos ir net siuvinimo kursus. Jausdavosi sava Lietuvių kalbos draugijos renginiuose, Vilniaus joniškiečių

draugijos „Sidabra“ susibūrimuose. Vilniuje, Pilaitės rajone, Aušros iniciatyva 2014 m. pradėtas rengti originalus renginys – „(Ne)perskaitytų knygų mugė“.

Ir kiek dar mes apie ją nežinojome... Aušrytė (taip buvome įpratę ją vadinti) nebuvo linkusi girtis, garsintis, jai buvo svetimas garbės troškimas. Nemėgo daug pasakotis – apie nesklandumus darbe ar savo sveikatą pasakydavo tik tiek, kiek manydavo esant reikalinga pasakyti. Apie džiaugsmingus dalykus ir kalbėti nereikėdavo – rodos, viskas būdavo parašyta švytinčiame veide.

Rugpjūčio 6 d. palydėjome Aušrą į Pășvitinio kapines. Gyvenimo kelionė baigėsi ten, kur būta pačios pradžios. Aušra gimė 1976 m. rugpjūčio 5 d. netoli Pășvitinio esančiame Tùbinių kaime, Anastazijos ir Edmundo Kaikarių šeimoje. Negailestinga liga neleido jai sulaukti 40-mečio – gyvybė užgeso gimimo dienos išvakarėse.

Aušros mirtis – tai didžiulis praradimas ne tik visiems jà mylėjusiems žmonėms, bet ir lietuvių kalbotyrai, ir visam Jōniškio kraštui. Turėkime vilties, kad Aušros Kai-karytės darbai bus deramai įvertinti ir sulauks prasmingos tąsos, o jos atminimas vi-sada bus gerbiamas ir mokslo pasaulyje, ir gimtiniėje.

Rita Urnėžiūtė



Zitos Šimėnaitės nuotrauka, atsiųsta „Gimtosios kalbos“ redakcijai 2016 m. birželio 13 d.